

PRVO POGLAVLJE

POSTAO JE ČUVEN zahvaljujući ratu. Ne toliko čuven kao Marou, glas Londona, i ne kao Kvent Renolds, sada glas dokumentarnih filmova, ali dovoljno čuven da od *Kolijera* dobije obećanje („četiri teksta ako možeš da odeš tamo“) a zatim i novinarsku propusnicu za Berlin.* Na kraju, upravo je Hal Ridi bitno uticao manipulišući novinarskim mestima kao rasporedom sedenja, *Junajted pres* pored *Skrips-Hauarda*, dalje za stolom od *Hersta*, koji je ionako odredio previše ljudi.

„Ali ne mogu da te pošaljem pre ponedeljka. Neće nam dati još jedan avion, sad kad je konferencija potvrđena. Osim ako nemaš neku vezu.“

„Samo tebe.“

Hal se naceri. „Gori si nego što sam mislio. Pozdravi mi Nanija Venta, glupana.“ Njihov nekadašnji predratni cenzor, dok su obojica bili u *Kolumbiji*,** nervozni čovečuljak, uštogljen kao guvernanta, koji je voleo da im pred samu emisiju izmeni tekst. „Ministarstvo propagande i javnog prosvetljenja“, reče Hal kao i uvek. „Pitam se šta li je s njim bilo. Čujem da je Gebels otrovao rođenu decu.“

„Ne. Magda je“, reče Džejk. „*Gnädige frau*.*** Čokoladom.“

„Aha, slatkiši šećerima. Fini svet.“ Pružio je Džejku putni nalog. „Lepo se provedi.“

* *Collier's Weekly* – američki nedeljnik koji je izlazio od 1888. do 1957. Za vreme Drugog svetskog rata, objavio tekst Jana Karskog *Poljski logor smrti*, jedan od prvih tekstova o koncentracionim logorima. (Prim. prev.)

** Misli se na CBS – *Columbia Broadcasting System*. (Prim. prev.)

*** Nem.: *Gnädige frau* – „milostiva gospođa“. (Prim. prev.)

„Trebalo i ti da podeš. To je istorijska prilika.“

„I ovo je“, odgovori Hal pokazujući drugi nalog. „Još dve nedelje i kod kuće sam. Berlin. Gospode. Nisam mogao da dočekam da odem. A ti želiš da se vratiš?“

Džejk slegnu ramenima. „To je poslednja velika ratna priča.“

„Sedeće za stolom, deliti kolač.“

„Ne. Ono što se događa kad se rat završi.“

„Desiće se to da ćeš ti ići kući.“

„Još ne.“

Hal brzo podiže pogled. „Misliš da je ona još tamo“, reče ne okolišajući.

Džejk stavi nalog u džep ne odgovarajući.

„Prošlo je mnogo otada, znaš. Svašta se događa.“

Džejk klimnu glavom. „Ona je tamo. Hvala ti za ovo. Dugujem ti uslugu.“

„I ne samo jednu“, reče Hal ne navaljujući više. „Samo lepo piši. I nemoj da zakasniš na avion.“

Međutim, avion je kasnio satima u dolasku u Frankfurt, zatim je satima trajalo istovarivanje i okretanje na zemlji, tako da su poleтели tek sredinom popodneva. Vojni transportni avion u kojem je stalno duvalo, C-47, imao je bočne klupe, a putnici, višak novinara, koji, poput Džejka, nisu otišli ranijim letovima, morali su da se dovikuju zbog buke motora. Posle izvesnog vremena, Džejk je odustao i naslonio se zatvorenih očiju, osećajući mučninu dok se avion truckao na putu za istok. Posluženo je piće dok su čekali, i Brajan Stenli, novinar *Dejli ekspresa* koji se nekako pridružio američkoj grupi, već je očito bio pijan, a ni ostali nisu zaostajali. Belser iz *Ganeta*, Kauli, koji je vodio računa o presbirou Vrhovnog štaba savezničkih ratnih snaga sedeći na barskoj stolici u *Skribe*, Gimbel, koji je putovao sa Džejkom kad su pratili Patona dok je ulazio u Nemačku. Svi su oduvek bili u ratu, u svojim kaki pantalonama, s okruglim novinarskim oznakama, čak i fotograf Liz Jejger, koja je pištolj nosila na kuku kao kakva kaubojka.

Sve ih je znao ovako ili onako, njihova lica su bila kao čiode na njegovoj ratnoj mapi. London, gde je četrdeset druge konačno

napustio *Kolumbiju* jer je hteo da vidi ratne borbe. Severna Afrika, gde ih je video i dobio komadić šrapnela. Kairo, gde se oporavio i noću opijao s Brajanom Stenlijem. Sicilija, gde je propustio Palermo, ali uspeo, prosto neverovatno, da se dobro slaže s Patonom, pa mu se kasnije, posle Francuske, opet pridružio u trci na istok. Preko Hesena i Tiringena, sve se ubrzalo, okončani su dani grčevitog čekanja u kojima se polazilo i zaustavljalo, konačno rat čistog adrenalina koji juri. Vajmar. Zatim, napokon, gore prema Nordhauzenu i logoru Dora, gde je sve stalo. Dva dana zurenja, nemoći da se progovori. Zapisivao je brojeve – dvesta dnevno – a onda i to prestao. Filmska kamera je zabeležila hrpe leševa, štrčućih kostiju i mlitavih genitalija. Preživeli su, u prugastim dronjcima, obrijanih glava, bili bespolni.

Drugog dana, u jednom od logora za prinudni rad, kostur mu je uzeo ruku i poljubio je, a zatim je držao, uz ogavnu zahvalnost, nepovezano govoreći nešto na nekom slovenskom jeziku – poljskom? ruskom? – a Džek se ukočio pokušavajući da isključi čulo mirisa, osećajući kako mu ruka popušta pod težinom snažnog stiska. „Ja nisam vojnik“, rekao je želeći da pobegne, ali ne mogavši da izvuče ruku, postidjen, i sad uhvaćen. Priča koju su svi oni propustili, ruka koje se ne možeš osloboditi.

„Nedelju dana u starom domu, momče, zar ne?“, reče Brajan sklapajući ruke oko usta da bi ga čuli.

„Već si bio?“, radoznalo upita Liz.

„Živeo je ovde. Jedan od Edovih momaka, dušo, zar nisi znala?“, reče Brajan. „Dok ga Švabe nisu izbacile. Naravno, sve su izbacili. Morali su, zapravo. S obzirom na sve.“

„Dakle, govoriš nemački?“, reče Liz. „Hvala bogu da neko govori.“

„Berlinski *deutsch*“, odgovori Brajan umesto njega, zadirkujući.

„Baš me briga kakav je *deutsch*“, reče ona, „samo nek je *deutsch*.“ Potapša Džekja po kolenu. „Drži se mene, Džeksone“, reče poput Fila Harisa na radiju, a zatim: „Kako je izgledalo?“

Pa, kako je izgledalo? Klešta koja se polako stežu. U početku, zabave i vreli dani na jezerima i očaranost događajima. Došao je da izveštava o Olimpijadi 1936. a njegova majka je poznavala nekoga

ko je poznao Dodove,* pa je tu bilo i koktela u ambasadi i posebnog mesta u njihovoj loži na stadionu. Gebelsova velika zabava na ostrvu Fauenzinsel, drveće ukrašeno hiljadama lampica u obliku leptira, oficiri što se kočopere po pešačkim stazama, pijani od šampanjca i značaja, povraćaju po grmlju. Dodovi su bili zaprepašteni. On je ostao. Nacisti su obezbedili naslove, a čak je i honorarni dopisnik mogao živeti od glasina i gledati kako se iz dana u dan rat sve više bliži. Kad je potpisao za *Kolumbiju*, klešta su se zatvorila, glasine pretvorile u jedva čujno disanje. Grad se sužavao oko njega i, na kraju, postao zatvoren krug: Klub stranih novinara na Potsdamerplacu, uz sumornu Vilhelmstrase do ministarstva dva puta dnevno na konferenciju za štampu, dalje do *Adlona*, gde je *Kolumbija* zakupila sobu za Širera i gde su se okupljali za uzdignutim šankom, upoređivali beleške i posmatrali esesovce kako sede pored vodoskoka, držeći sjajne čizme na ivici a iz bronzanih žaba voda skače ka krovnom prozoru. Zatim izlazak na Osovinu Istok-Zapad do radio-stanice na Trgu Adolfa Hitlera, beskonačno prepiranje s Nanijem Ventom, pa taksi do kuće gde su prisluškivani telefon i her Lehter, *blockleiter* budnog oka koji je živeo dole niz hodnik, u stanu otetom od nekih nesrećnih Jevreja. Bez vazduha. Ali to je bilo na kraju.

„Izgledao je kao Čikago“, reče. Nabusit i odlučan i pun sebe, novi grad je pokušavao da bude stari. Nezgrapne vilhelmske palate koje su uvek izgledale kao banke, ali i oštri vicevi i miris prosutog piva. Oštar srednjoevropski vazduh.

„Čikago? Sad neće izgledati kao Čikago.“ Ovo je, neočekivano, izgovorio krupan civil u poslovnom odelu, na aerodromu predstavljen kao kongresmen iz države Njujork.

„Ne, zaista“, vragolasto reče Brajan. „Sve je rastureno. Ali, šta nije? Čitava prokleta zemlja je jedno veliko bombardovano područje. Nećete se ljutiti da vas pitam? Nikad ne znam. Kako se kongresmen oslovljava? Hoću da kažem, da li ste 'uvaženi'?“

„Tehnički da. To, uostalom, piše na kovertama. Ali mi upotrebljavamo samo 'kongresmen' – ili 'gospodin'.“

* *William Dodd* (1869–1940) – američki ambasador u Nemačkoj od 1933. do 1937. i njegova supruga. (Prim. prev.)

„Gospodin. Vrlo demokratski.“

„Da, jeste“, odgovori kongresmen ozbiljno.

„Učestvujete na konferenciji ili ste samo došli u razgledanje?“, reče Brajan poigravajući se s njim.

„Neću prisustvovati konferenciji, ne.“

„Dakle, samo ste došli da vidite radž.“*

„Molim?“

„O, ne ljutite se. Ali, veoma je slično, zar ne? Vojna uprava. *Pukkah sahibs*, zapravo.**“

„Ne znam o čemu govorite.“

„Pa, ne znam ni ja, uglavnom“, ljubazno reče Brajan. „Samo jedno moje malo poređenje. Nije važno. Izvolite, da popijemo“, reče, uzimajući novu čašu, oznojenog čela.

Kongresmen je prestao da obraća pažnju na njega i okrenuo se mladom vojniku, ukleštenom pored njega, koji je stigao u poslednjem trenutku, bez torbe, možda kurir. Na sebi je imao visoke jahačke čizme, rukama je stezao klupu kao uzdu, lica belog i posutog pegama.

„Prvi put ideš u Berlin?“, reče kongresmen.

Vojnik klimnu uhvativši se još čvršće za sedište kad se avion zatresao.

„Imaš li ime, sinko?“, upita, tek iz učtivosti.

„Poručnik Tali“, odgovori, pa proguta i pokri usta.

„Je li ti dobro?“, upita ga Liz.

Vojnik skide šapku. Crvena kosa mu je bila mokra.

„Izvoli, za svaki slučaj“, reče mu ona pružajući mu papirnatu kesu.

„Koliko još?“, skoro cvileći upita jednom rukom držeći kesu na grudima.

Kongresmen ga pogleda i nesvesno pomeri noge u skućenom prostoru, van domašaja nezgode, okrenuvši se malo tako da je sad bio primoran da opet gleda Brajanovo lice.

„Iz Njujorka ste, rekoste?“

„Iz Jutike, država Njujork.“

* radž – britanska uprava u Indiji. (Prim. prev.)

** *Pukkah sahibs* – ind. „pravi gospodari“. (Prim. prev.)

„Jutika“, reče Brajan pretvarajući se da ne može da se seti gde je to. „Pivare, je li?“ Džejk se nasmeši. Brajan je, u stvari, vrlo dobro poznao Sjedinjene Države. „Ako se ne varam, tamo ima prilično mnogo Nemaca.“

Kongresmen ga mrko pogleda. „U mom okrugu su sve sami Amerikanci.“

Brajan je sada, međutim, izgledao kao da mu je dosadno. „Ma nemojte“, reče sklanjajući pogled.

„Otkud vi uopšte u ovom avionu? Mislio sam da je namenjen samo američkim novinarima.“

„Što ti je istinski osećaj za savezništvo“, Brajan se obrati Džejku. Avion blago propade, ne više nego automobil kad naiđe na ulegnuće na putu, ali očito dovoljno za vojnika koji zaječa.

„Povraćaću“, reče jedva otvorivši kesu na vreme.

„Pazi“, reče kongresmen u klopci.

„Samo izbacij“, reče Liz vojniku, poput starije sestre. „Tako je. Biće ti dobro.“

„Izvinite“, reče on napola se gušeći, očito postidešen, izgledajući odjednom kao da nema ni dvadeset godina.

Liz mu okrenu leđa. „Jesi li upoznao Hitlera?“, upita Džejka skrećući time pažnju na sebe, kao da je navukla zavesu oko vojnika da bi mogao da ima mir.

„Upoznao nisam. Video ga jesam“, odgovori Džejk. „Mnogo puta.“

„Mislim, izbliza.“

„Jednom“, reče on.

Sparno predveče, vraćao se iz Novinarskog kluba, ulica gotovo u senci, ali poslednji zraci sunca još padaju na novu Kancelariju Rajha. Pruska *moderne*, široko stepenište vodi do automobila koji čeka. Samo jedan ađutant i dva stražara, neuobičajeno nezaštićen. Verovatno se uputio u Palatu sportova, na još jednu harangu protiv nečasnih Poljaka. Zastao je načas u dnu stepeništa gledajući niz pustu ulicu u Džejka. Mogao bih da stavim ruku u džep sada, mislio je Džejk. Jedan metak, da se sve završi, tako lako. Zašto to niko nije uradio? U tom trenutku, kao da se misao prenosi poput mirisa, Hitler podiže glavu i onjuši vazduh, oprezan kao lovina,

i ponovo pogleda Džejka. Jedan metak. Gledao ga je u oči jedan sekund, procenjujući, potom se nasmešio, samo trzaj brkovima, podigao ruku u tromi *heil*, i krenuo ka automobilu, likujući. Nema nikakvog pištolja, a on ima obaveze.

„Kažu da je imao hipnotišuće oči“, reče Liz.

„Ne znam. Nikad se nisam toliko primakao“, reče Džejk i sklopiti svoje, izbrisavši sve drugo u avionu.

Sada nema još mnogo. Prvo će otići u Parizerštrase. Video je vrata, teške karijatide od peščara što pridržavaju terasu iznad ulaza. Šta li će ona reći? Četiri godine. Ali, možda se odselila. Ne, biće ona tamo. Još nekoliko sati. Piće u kafetu niz ulicu na Oliverplacu, pričaće šta im se događalo, godine pričâ. Ukoliko ne ostanu kod kuće.

„Lepi snovi?“, upita Liz, a on shvati da se smeši, već su tu. U Berlinu. Sada nema još mnogo.

„Stižemo“, reče Brajan gledajući kroz prozor. „Bože. Dođite da pogledate.“

Džejk otvori oči i skoči kao dečko. Okupiše se oko prozora, i kongresmen uz njih.

„Bože moj“, ponovi Brajan, gotovo šapatom, ućutkan prizorom. „Prokleta Kartagina.“

Džejk pogleda dole, želudac mu se iznenada zgrči, sva njegova radost oteče kao krv. Zašto mu niko nije rekao? I ranije je viđao bombardovane gradove – sa zemlje u Londonu, raznete nizove kuća i ulice zasute srčom, potom iz vazduha u Kelnu i Frankfurtu, ogromne kratere i oštećene crkve – ali ništa ovih razmera. Kartagina, razaranja iz drevnog sveta. Činilo se da se ispod njih ništa ne miče. Ljuštire kuća, prazne kao opljačkane grobnice, kilometri i kilometri takvih, čitave zdrobljene parcele gde nije bilo čak ni zidova. Doleteli su sa zapada, preko jezera, pa je znao da ovo mora biti Lihterfelde, pa Šteglic, prilaz Tempelhofu, ali orijentiri su nestali pod dinamama ruševina koje su promicale. Kako su se spuštali, raštrkane zgrade su dobijale obrise, smoždene, ali ipak tu, nekoliko dimnjaka je štrčalo, čak i zvonik. Nekakav život mora da se i dalje odvija. Iznad svega toga je lebdeo bleđi oblak – ne dim, već gusta izmaglica čađi i prašine od maltera, kao da kuće ne mogu

da se nateraju da odu. Ali Berlina nije bilo. Velika trojka dolazi da podeli ruševine.

„Pa, dobili su šta su zaslužili“, iznenada reče kongresmen neprijatnim američkim glasom. Džejk ga pogleda. Političar na bdenju. „Zar ne?“, reče pomalo izazivački.

Brajan se polako okrenu od prozora očiju punih prezira. „Momče, svi mi dobijamo ono što zaslužimo. Na kraju.“

Obod Tempelhofa bio je u haosu, ali je uzletišta bilo raščišćeno a i terminal je još postojao. Posle grobnog grada koji su videli iz vazduha, aerodrom se činio pun života, vrveo je od uniformisanih zemaljskih posada i svetine koja dočekuje putnike. Kosmati mladi poručnik sa žvakaćom gumom čekao je u dnu stepenica prepoznajući lica dok su se iskrcavali. Vojnik kome je pozlilo prvi je istetirao niz stepenice, trčeći u, kako je Džejk nagađao, toalet.

„Gajzmar?“ Poručnik ispruži ruku. „Ron Erlih, presbiro. Ja sam zadužen za vas i gospođicu Jejger. Je li ona u avionu?“

Džejk klimnu glavom. „Sa ovim“, reče pokazujući na kofere koje je doteglio iz aviona. „Hoćete da mi pomognete?“

„Šta nosi unutra, miraz?“

„Opremu“, reče Liz iza njega. „Hoćeš da praviš viceve ili da pomogneš čoveku?“

Ron odmeri uniformu i neočekivane obline i nasmeši se. „Da, gospodine“, reče, pretvarajući se da salutira, a onda podiže kofere jednim jedinim lakim pokretom, da zadivi gošću. „Ovuda.“ Poveo ih je prema zgradi. „Pukovnik Hauli vas je pozdravio“, reče obraćajući se Liz. „Kaže da vas se seća iz vremena kada se bavio reklamama.“

Liz se osmehnu. „Ne brini. Slikaću ga.“

Ron joj uzvratil osmeh. „Pretpostavljam da se i vi njega sećate.“

„Živo. Hej, pažljivo s tim. Objektivni.“

Išli su stepeništem ka izlazu iza kongresmena, koji je izgleda dobio pratnju, pa u čekaonicu, isti žučkasti mermerni zidovi i visoki prostor kao i nekad kada je letenje bilo avantura. Ljudi su ovde dolazili u restoran samo da bi posmatrali avione. Džejk požuri da ih sustigne. Ron se kroz grupe vojnika koji su čekali kretao kao što je govorio, brzo i samouvereno.

„Propustili ste predsednika“, reče. „Otišao je u grad posle ručka. Čitava Druga oklopna mu se postrojila na Avusu.* Kakav prizor. Žao mi je što vam je avion toliko kasnio, verovatno nećete moći više da slikate grad.“

„Zar nije bio na konferenciji?“, upita Liz.

„Još nije počela. Ujka Džo kasni. Kažu da je prehladen.“

„Prehladen?“, reče Džejk.

„Teško je zamisliti, zar ne? Čujem da je Truman besan.“ Brzo pogleda Džejka. „Uzgred, to je nezvanična informacija.“

„Šta se dešava?“

„Ništa posebno. Imam neki materijal za vas, ali ćete ga verovatno baciti. To svi rade. Uostalom, nema šta da se kaže dok ne sednu za sto. U novinarskom kampu imamo raspored informativnih sastanaka.“

„Gde je kamp?“

„Niz ulicu od Štaba vojne uprave. *Argentinscheallee*“, odgovori rastežući kao da je posprdan naziv.

„Čak u Dalemu?“, reče Džejk shvatajući gde se kamp nalazi.

„Sve je čak u Dalemu.“

„Zašto ne negde bliže centru?“

Ron ga pogleda. „Centar ne postoji.“

Peli su se uz veliko stepenište ka glavnom izlazu.

„Kao što kažem, kamp je odmah do Štaba vojne uprave, dakle, to je jednostavno. Kao i vaše konačište. Našli smo vam lepo mesto“, obratio se Liz gotovo neuljudno. „Raspored fotografisanja je drugačiji, ali makar ćete stići tamo. Mislim, u Potsdam.“

„Ali ne i novinari?“, reče Džejk.

Ron odmahnu glavom. „Žele zatvorenu sednicu. Bez štampe. Govorim vam ovo sad da ne bih morao da vas posle slušam kako kukate kao svi ostali. Ne izmišljam ja pravila, pa, ako želite da se žalite, odmah idite sledećem iznad mene, baš me briga. Mi ćemo uraditi sve što možemo u kampu. Sve što vam treba. Odande možete i da šaljete, ali sve što napišete prolazi kroz moje ruke, da znate i to.“

* *Automobil-Verkehrs und Übungs-Straße*, poznatiji kao *Avus* – staza za automobilske trke, u to vreme duga gotovo 20 kilometara. (Prim. prev.)

Džejk ga pogleda i prisili se da se nasmeši. Novi Nani Vent, ovog puta sa žvakaćom gumom i pun snage.

„Šta se desilo sa slobodom štampe?“

„Ne brinite. Dobićete dovoljno materijala. Imaćemo informativne sastanke posle svake sednice. Osim toga, svi pričaju.“

„A šta da radimo između informativnih sastanaka?“

„Uglavnom se pije. Tako barem rade.“ Okrenu se Džejku. „Nije baš da Staljin daje intervjuje, znate. Evo nas“, reče prolazeći kroz vrata. „Odvešću vas do vašeg konačišta. Verovatno želite da se okupate.“

„Topla voda?“, upita Liz.

„Naravno. Sve udobnosti kao kod kuće.“

Na prilaznom putu su kongresmena brzo ugurali u iznajmljeni horh, na kojem je sa strane bila naslikana američka zastava, a ostale u otvorene džipove. Džejk je zurio, iznova potpuno ispražnjen. Ovo više nije bio letimičan pogled iz aviona – ovo je bilo strašnije. Malobrojni nesrušeni zidovi oštećeni artiljerijskim granatama. Brda razvalina, skršenog betona i vodovodnih cevi. Jedna zgrada presečena po sredini, traka tapeta je visila iz ogoljene sobe, tragovi paljevine oko prozorskih otvora. Kako će je pronaći u ovome? Ista prašina koju je video iz aviona, lebdela je u vazduhu, zamagljujući popodnevnu svetlost. A sada smrad, kiselkasta mokra građevina i otvorena zemlja, poput nedovršenog gradilišta, i još nešto, za šta je pretpostavljao da su leševi koji su još uvek ležali negde pod ruševinama.

„Dobro došli u Berlin“, reče Ron.

„Je li sve ovakvo?“, tiho upita Liz.

„Uglavnom. Ako nema krova, to je od bombi. Inače, od Rusa. Kažu da je granatiranje gore. Sve je naprosto otišlo do đavola.“ Ubacio je torbe u džip. „Uskačite.“

„Vas dvoje idite“, reče Džejk zagledan u ulicu. „Ima nešto što želim da uradim pre svega ostalog.“

„Uskačite“, naredi Ron. „Šta mislite da ćete uraditi, pozvati taksi?“

Liz pogleda Džejka, okrenu se Ronu i nasmeši. „Čemu žurba? Odvezi ga kuda želi. Usput možeš meni da pokazuješ.“ Potapša

fotoaparat koji joj je visio oko vrata, pa ga podiže u visinu očiju i sagnu se. „Osmeh.“ Snimila ga je uhvativši u pozadini vrevu Tempelhofa.

Ron pogleda na sat, pretvarajući se da ne pozira. „Nemamo mnogo vremena.“

„Mali obilazak“, reče Liz ulagujući se i praveći još nekoliko fotografija. „Zar to nije deo službe?“

On uzdahnu. „Pretpostavljam da želite da vidite bunker. Svi žele da vide bunker, a nema šta da se vidi. Rusi ionako ne dozvoljavaju da se uđe, kažu da je poplavljen. Možda po njemu pluta Adolf, ko zna? Ali, to je njihov sektor i mogu da rade kako im se hoće.“ Osmehnuo se Liz. „Ali možete da slikate Rajhstag. Svi žele tu sliku, a Rusima je svejedno.“

„Dogovoreno“, odgovori mu spuštajući aparat.

„Ako budem mogao da vas odvezem. Znam put u Dalem, ali...“

Liz palcem pokaza na Džejka. „On je živio ovde.“

„Onda vi govorite kuda da idemo“, reče Ron sležući ramenima i pokaza Liz da uđe u džip. „Možete sestri napred.“ Još jedan osmeh.

„Blago meni. Samo drži ruke na volanu. Čitava vojska Sjedinjenih Država ima taj problem s rukama.“

Džejk nije obraćao pažnju na bezazleno očijukanje pored sebe. Neko se pojavi iz ruševina, dve žene, gledao ih je kako se oprezno kreću po ciglama, tromo, kao da su još u šoku od granata. Po julskoj vrućini su nosile kapute, plašile se da ih ostave kod kuće u podrumu oštećene kuće, gde se verovatno sve moglo uzeti, možda čak i one same. Kako li je bilo ovih poslednjih nekoliko meseci? Kartagina. Možda je i ona bila poput ove dve, negde zakopana. Ali gde? Prvi put je shvatio, gledajući ove žene, da je možda uopšte neće naći, da su bombe sigurno razbacale ljude jednako kao i cigle. Ali možda i nisu. Okrenu se ka džipu, odjednom želeći da što pre tamo stigne, besmislena hitnost, kao da joj se već nije dogodilo sve što joj se moglo desiti.

Pope se u džip pozadi, pored Lizinih kofera.

„Kuda prvo, u bunker?“, Ron se obrati Liz koja klimnu. Zatim se okrete Džejku: „Kuda?“

On nije želeo tamo da ide, ali je sad morao da učini uslugu Liz. „Na kraju ulice skrenite levo.“

Ron pusti kvačilo. „Ne trudite se da beležite. Svi inače govore jedno te isto. Mesečeva površina. To je glavno. I zubi. Nizovi propalih zuba. *Asošiejted pres* je imao pokvarene *kutnjake*. Ali, možda ćete vi smisliti nešto novo. Budite dobri, nešto novo.“

„Kako bi ga ti opisao?“

„Ne mogu“, reče Ron, sada ozbiljan. „Možda niko ne može. To je – pa, sami ćete videti.“

Džejk ih je vodio severno Meringdamom, ali su morali da skrenu na istok i za nekoliko minuta su se izgubili, ulice su bile zatvorene ili neprohodne, ruševine su promenile čitavu mapu. Tu su tek pet minuta i već su se izgubili. Pažljivo su se vozili kroz ruševine, Ron se osvrtao za sobom kao da je pokvaren kompas dok ih, srećom, sledeće skretanje nije dovelo ponovo na Meringdam. Ovog puta očišćen deo, kojim će se probiti do Landverkanala, što je jednostavniji put od nepredvidljivih drumova. Samo su glavne ulice imale prohodne trake, ostale su bile svedene na krivudave pešačke staze, kad su uopšte i bile vidljive. Berlin, ravni grad, konačno dobi obrise, nova brda cigli. Nije bilo traga života. Jednom je opazio decu kako, poput cvrčaka, skakuću po ruševinama, i radne grupe žena što raščišćavaju cigle, s maramama koje ih štite od prašine, ali je inače na ulicama vladao mir. Tišina ga je uznemiravala. Berlin je oduvek bio bučan grad, uzdignuti S-banovi jure preko mostova na potpornim stubovima, radio-aparati krče u dvorištima zgrada, škri-pa guma na semaforima, svađe pijanaca. Sada je čuo motor džipa i zlokobno cviljenje jednog jedinog bicikla koji je išao ispred njih, ništa drugo. Grobljanska tišina. Noću će biti mračno kao u rogu, druga strana meseca. Ron je bio u pravu – neizbežna fraza.

Pored Landverkanala je bilo življe, ali je smrad bio teži, sveže otpadne vode i leševi plutali su na površini. Rusi su bili tu već dva meseca – da li još toliko mnogo leševa treba izvaditi? Bila su tu, tela nasukana na gomile pored uništenih mostova ili jednostavno plutaju nasred kanala, licem nadole, mirujući u mestu a da ih ne

drži ništa osim stajaće vode. Liz je spustila aparat i maramicom prekrila lice da se zaštiti od smrada. Niko ništa nije govorio. S druge strane vode, Halešes Tor više nije postojao.

Išli su pored kanala ka Potsdamskom mostu preko kojeg se odvijao saobraćaj. Kod jednog pešačkog mosta je ugledao prve ljude, kako se vuku u uniformama Vermahta, još u povlačenju. Setio se, naravno, noći kad je video transporte koji su kretali u Poljsku, velike javne parade na Bulevaru Linden, četvrtastih vilica iz filmskih novosti. Ova lica su bila bezizražajna, neobrijana i gotovo nevidljiva; žene su jednostavno hodale pored njih ne dižući pogled.

Sada je već bilo orijentira – Rajhstag na velikoj udaljenosti a ovde na Potsdamerplacu iskrzani ostaci robnih kuća. *Verthajm* je nestao. Spaljeni kamion bio je gurnut sa strane, ali nije bilo saobraćaja koji bi bio zaustavljen, samo malobrojni bicikli i nekoliko ruskih vojnika što vode zaprežna kola s konjima. Stara prometna raskrsnica sada je izgledala kao iz nemih filmova, bez isprekidanog ritma. Umesto toga, sve je prolazilo usporeno, čak i bicikli, pazeći da ne probuše gume, i zaprežna kola, koja su se vukla niz ulicu pustu poput stepe. Koliko je noći bombardovanja trebalo za ovo? Blizu kamiona, neka porodica je sedela na koferima zureći u ulicu. Možda su tek stigli na stanicu Anhalter, čekali fantomski autobus, ili su bili isuviše umorni i dezorijentisani da bi nastavili.

„Moraš da se sažališ na prokletu kopilad“, reče Ron, „stvarno moraš.“

„Na koga, na Nemce?“, reče Liz.

„Da, znam. Ali ipak.“

Skrenuli su u Vilhelmštrase. Geringovo novo Ministarstvo vazduhoplovstva, ili makar njegova ljuštura, preživelo je, ali ostatak ulice, dugi red raskošnih državnih zgrada, ležao je u čađavim hrpama, cigle su curile na ulicu nalik otvorenim ranama. Tu gde je sve počelo.

Blizu Kancelarije Rajha je stajala gomila ljudi, uz neočekivano sevanje bliceva. Povremeni aplauzi.

„Gledaj, to je Čerčil“, reče Liz grabeći aparat. „Stani.“

„Valjda svi žele u obilazak“, kaza Ron pretvarajući se da se dosađuje, ali zureći ipak u stepenište zadivljen poznatom ličnošću.

Džejk izađe. Baš gde je Hitler stajao nasmešen. Sada je tu bio Čerčil, u laganoj letnjoj uniformi, s cigarom stisnutom među zubima, okružen novinarima. Brajan pored njega. Kako je ovamo tako brzo stigao? Ali Brajan je bio čuven po svojoj sposobnosti da svuda iskoči poput zapušača iz flaše šampanjca. Čerčil je zastao na stepeništu, uzbuđen aplauzom. Podiže prste u znak pobeđe, refleks, zatim ih spusti, zbunjen, odjednom svestan gde se nalazi. Džejk pogleda okupljene. Aplaudirali su britanski vojnici. Nemci su nemo stajali, potom se udaljiše, postićeni možda svojom sopstvenom radoznalošću, kao ljudi što gledaju saobraćajni udes. Čerčil se namršti i požuri u automobil.

„Hajde da pogledamo“, reče Džejk.

„Jesi li poludeo? I da ostavimo džip pun fotoaparata?“ Čerčilov automobil je odlazio, a za njim i gomila. Ron pripali cigaretu i zaveli se. „Vi idite. Ja ću braniti tvrđavu. Donesite mi neki suvenir ako je išta ostalo.“

Na ulazu su stajali ruski stražari, dežmekasti Mongoli naoružani puškama, ali izgleda da nisu predstavljali ništa više od pukog prikazivanja sile pošto su ljudi ulazili i izlazili kako su hteli, a uostalom i nije bilo šta da se čuva. Džejk povede Liz pored ulaznog hodnika čiji je krov zjapio, potom kroz dugu dvoranu za prijeme. Vojnici su tumarali po zgradi, pažljivo prebirajući po ruševinama ne bi li našli medalje, ili bilo šta da ponesu. Ogromni lusteri ležali su nasred patosa, jedan je još visio na metar-dva iznad krša. Ništa nije bilo raščišćeno. Nekako je to bilo potresnije od štete koju su napolju nanele bombe, vidljivog besa poslednjeg napada, razornog ludila. Nameštaj razbijen u paramparčad, bajonetima probušene presvlake, rasečene slike. Fioke poharane pa izbačene. U Hitlerovoj kancelariji, džinovski mermerni sto je bio prevrnut, ivice odlomljene kao delići za uspomenu. Posvuda papiri, na kojima su se videli otisci blatnjavih čizama. Svi uznemiravajući dokazi divljanja. Mongolska horda. Zamišljao je viku stražara, koji su sada stajali napolju, dok su trčali po hodnicima, cepali i grabili.

„Šta misliš, šta je ovo?“, reče Liz podižući pregršt karata, praznih komada kancelarijskog materijala oivičenih zlatnim, sa nacističkim orlom i svastikom utisnutim na vrhu.

„Pozivnice.“ Pređe prstom preko jedne. Firer vas poziva. Čaj. Kutije takvih. Dovoljno da traje hiljadu godina.

„Sasvim nalik gospođi Astor“, reče Liz gurajući nekoliko pozivnica u džep. „To je nešto, zar ne?“

„Hajdemo“, reče on uznemiren neredom.

„Samo da napravim nekoliko snimaka“, odgovori mu fotografišući prostoriju.

Čuvši engleski, dva vojnika joj priđoše pružajući fotoaparat.

„Hej, kako bi bilo? Nemaš ništa protiv?“

Liz se nasmeši. „Naravno. Tamo pored stola?“

„Možeš li da uhvatiš i svastiku?“

Ogromna ukrasna svastika ležala je na patosu licem nadole. Svaki je stavio nogu na nju, zagrlili su se i iscerili u aparat. Deca.

„Još jednu“, reče Liz. „Svetlo je loše.“ Ona škljocnu pa pogleda u njihov aparat. „Gde ste uopšte ovo našli? Ovakav nisam videla od rata.“

„Šališ se? Praktično ih poklanjaju. Idi u Rajhstag. Nekoliko flaša kanadskog viskija završava stvar. Tek si stigla, a?“

„Malopre.“

„Kako bi bilo da te vodim na piće? Mogao bih da ti pokažem grad.“

„E, sad, šta bi rekla tvoja mama?“

„Hej.“

„Polako“, reče ona, pa pokaza glavom na Džejka. „Osim toga, on ume da bude zao.“

Vojnik letimično pogleda Džejka, a onda joj namignu. „Možda sledeći put, mače. Hvala za fotografiju.“

„Ovo je za knjigu“, reče Džejku dok su se vojnici udaljavali. „Nisam ni sanjala da će mi se neko nabacivati u Hitlerovoj kancelariji.“

Džejk je iznenađeno pogleda. Njemu nikad nije ni palo na pamet da joj se iko nabacuje. Sad je video da je, pošto je odstranila ratnu prljavštinu i pretvaranje, privlačna. „Mače“, reče zabavlajući se.

„Gde je bunker?“

„Valjda tamo.“ Pokaza kroz prozor na zadnje dvorište gde je stražarila grupa ruskih vojnika. Mala betonska karaula, izbrazdano

parče zemlje. Stražari su prvo odbili dva američka vojnika, ali kad im ponudiše cigarete, razmakoše se i pustiše ih da fotografišu. Džejk pomisli na Egipat, na dolinu bunkera gde su faraoni otišli u zemlju, zaljubljeni u smrt. Ali čak ni oni nisu poneli ceo grad sa sobom.

„Kažu da se na kraju njome oženio“, reče Liz.

Dok su im Rusi divljali iznad glava, baš tokom poslednjeg sata.

„Nadajmo se da joj je to nešto značilo.“

„To uvek znači“, reče veselo i pogleda ga. „Vraćiću se. Vidim da nisi raspoložen.“

Svi žele da vide bunker, rekao je Ron. Poslednji čin, sve do jezivog venčanja i napokon, prekasno, jednog pucnja. A sada je to priča za časopise. Da li je Eva imala cveće? Zdravica uz šampanjac pre no što su ubili psa, a Magda umorila svoju decu.

„To nije svetište“, reče Džejk i dalje gledajući kroz prozor. „Trebalo bi da ga prekopaju.“

„Nakon što ja napravim fotografije“, odgovori Liz.

Vratili su se u mračnu dugu dvoranu. Opet su videli polomljene stolice, čija je unutrašnjost sedišta izvirivala, isečena bajonetima. Zašto su Rusi ovako ovo ostavili? Američki vojnici su se slikali pored oborenih lustera, nesvesni turisti. Pored zida se nalazila gomila medalja, izbačenih iz fioka. Gvozdeni krstovi. Kad se Džejk sagnu da uzme jedan, uspomenu za Rona, osetio se kao grobar koji prebira po ostacima.

Neraspoloženje ga je pratilo ulicom, planine ruševina više nisu bile bezlični prizor već njemu poznati Berlin, deo njegovog života takođe izbačen iz stroja. Na uglu, Unter den Linden je bio siv od pepela. Čak je i *Adlon* bio bombardovan.

„Ne“, ispravi ga Ron. „Rusi su ga zapalili posle bitke. Niko ne zna zašto. Pijani, verovatno.“

Pogleda u stranu. Ali, šta je zgrada u poređenju sa svim ostalim? Ruke kojih se ne možeš otresti. S druge strane trga stajala je Brandenburška kapija, ali je kvadriga* skliznula s postolja, kao kočija

* *Kvadriga* – kola i zaprega sa četiri konja na vrhu Brandenburške kapije. (Prim. prev.)

prevrnuta u trci. Crvene zastave i plakati s Lenjinovim likom bili su rasprostrti po stubovima, skrivali poneku rupu od granate. Dok su ulazili u Tirtgarten, video je ogromnu gomilu kako se kreće ispred Rajhstaga, američke vojnike kako razmenjuju flaše kanadskog viskija, ruske vojnike kako ispituju ručne satove. Neki Nemci, poput dve žene kod Tempelhofa, nosili su kapute po vrućem popodnevu, verovatno da prikriju ono što su poneli da prodaju. Cigarete, konzerve hrane, starinske porcelanske satove. Novi *Verthajm*. Neke mlade devojke u letnjim haljinama obesile su se vojnicima o ruke. Ispred Rajhstaga, čiji su ugljenisani zidovi prekriveni ćirilničnim grafitima, vojnici su pozirali za fotografije, još jedna stanica na novom turističkom obilasku.

U parku je dotaknuo dno. Zgrade, kao i vojnici, očekivane su žrtve rata. Ali i drveće je nestalo, sve. Gusta šuma Tirtgartena, sve vijugave staze, i luckaste, ušuškane statue, spaljene su u ogromno otvoreno polje uneređeno tamnosivim panjevima i iskrivljenim metalom uličnih svetiljki. Džip se kretao zapadno duž Osovine, a u daljini, iznad Šarlotenburga, poslednji zraci sunca bojili su nebo u crveno, pa je Džejk načas zamislio kako vatre još gore, blistaju čitave noći i navode bombardere. Deo jednog je pao i elisa je štrčala iz zemlje, nestvaran komad starudije, poput delova onih starih frižidera i zardalih delova traktora koji se ponekad vide u prednjem dvorištu siromašnih farmi.

„Gospode bože“, reče Liz, „pogledaj ih.“

Krajolik prepun ljudi koji se lagano kreću svuda oko njih. Koferi. Odeća u zavežljajima. Nekoliko ručnih kolica i nosiljki za bebe. Kretanje puno iscrpljenosti, korak po korak. Starci i porodice bez ikakvih torbi. Raseljena lica, novi eufemizam. Niko nije molio ni zvao, samo su se teško vukli mimo njih. Kuda su išli? Rođacima u neki podrum? U novi logor, na dezinsekciju i činiju supe, i bez nove adrese? Zaprepašteno su otkrili, u srcu grada, pustopolje gore od onog koje su ostavili za sobom. Ipak su išli nekuda, seoba preživelih, poput onih na starim gravirama, tumarali po spaljenom krajoliku Tridesetogodišnjeg rata.*

* Tridesetogodišnji rat – vođen od 1618. do 1648. uglavnom na teritoriji današnje Nemačke, počeo kao sukob katolika i protestanata, a zapravo je u pitanju bio animozitet između velikih evropskih kontinentalnih sila, prevashodno Francuske i Austrougarske. (Prim. prev.)

Nije trebalo da se ovako završi, pomisli Džejk. Ali kako drugačije? Paradama? Berlin, živ kao i uvek a nacisti odvedeni? Kako drugačije? Čudno je što nikad nije mislio da će se završiti. Izvan rata nije bilo života, samo je jedan članak vodio do drugog, a zatim do sledećeg. A sada poslednji, šta se događa nakon što je gotovo. Ideš kući, rekao je Hal. Tamo nije bio deset godina. Vratio se u Berlin, još jedno raseljeno lice u Tirtgartenu. Samo što je on bio u džipu, leteo pored zaostalih putnika, sa drskom devojkom što fotografiše i vozačem koji pripaljuje još jednu cigaretu koja vredi ceo obrok. Ljudi koji su pešačili jedva da su ih i pogledali bezizražajno, a potom nastavili. Shvatio je, naglo se trгнуvši, da je ono što su oni videli osvajač, jedan od muževnih tinejdžera i lovaca na uspomene, a ne Berlinac koji se vraća kući. Sada je i ta zabluda nestala, sa svim ostalim.

Ali nešto mora da je ostalo. Godine njegovog života. Ljudi preživljavaju, čak i ovo. Kazao je Ronu da skrenu kod Stuba pobeđe i upute se dole ka tornjevima s protivavionskom zaštitom kod zoološkog vrta, i dalje pogledom praveći spisak onoga što je nedostajalo. Crkva cara Vilhelma, zvonik raznet. Kafe *Krancler* u delićima. Sada još više ljudi. Kurfirstendam razoren, ali prepoznatljiv. Bez ijednog stakla u izlozima i izložbenih kutija uz pločnike, ali tu i tamo zgrade, dobitnici na ruletu u bombardovanju. Levo niz Fazanenštrase.

„Ovo nam nije usput“, reče Ron.

„Znam. Hoću nešto da vidim“, reče Džejk, razdraženim glasom, u iščekivanju.

Desno pored Ludvigove crkve, put kojim je mogao ići zavezanih očiju posle svih noći zamračenja. Kestenova više nije bilo, pa je ulica izgledala nekako neprirodno ogoljena, raščišćena sve do Oliverplaca.

„Stani ovde“, iznenada reče. Prošli su je, pošto tu ničega nije bilo. Za trenutak je samo zurio, a onda izađe iz džipa i polako priđe ruševini. Ništa. Pet spratova, srušenih, svetlosmeđa fasada sada je ležala u delovima. Čak su razneta i teška vrata od kovanog gvožđa i stakla. Besmisleno, tražio je karijatide. Nestale. Umivaonik je stajao na jednoj gomili maltera.

„Jesi li ovde živeo?“, upita Liz čiji je glas odzvanjao pustom ulicom. Čuo je kad je škljocnuo aparat.

„Ne“, odgovori Džejk. „Ali jeste neko drugi.“

Ovde su dolazili svega nekoliko puta kad je Emil bio odsutan. Po podne, lisnate grane spolja pravile su šare na navučenim roletnama. Čaršavi mokri od znoja. Zadirkirao ju je kad bi se, posle, pokrila čaršavom preko grudi, dok joj je kosa, još umršena i mokra, bila rasuta po jastuku, grešna kao toplo popodne, soba u kojoj ne treba da budu, vreme koje su proveli zajedno.

„Nije ti pre smetalo.“

„To je bilo pre. Tu ništa ne mogu. Stidljiva sam.“ Pogledi su im se sreli, nasmejala se, smeh u krevetu, prislan kao dodir. Okrenula se na svoju stranu. „Kako možeš da se šališ?“

Pao je pored nje. „I treba da je zabavno.“

Stavila je ruku na njegov obraz. „Zabavno za tebe“, rekla je, ali se smešila jer je seks bio veseo, deo njihovog drugog uzbuđenja – izvlačenja bez kazne.

Prvi dani, početak, pre krivice.

Išao je ka stazici među krhotinama. Možda još neko živi u podrumu. Ali staza nije vodila nikud. Nije bilo ničeg do ruševina i teškog smrada. Čijeg tela? Štap s komadom papira bio je zaglavljen između slomljenih komada maltera poput grobne oznake. Sagnuo se da pročita. *Frau Dzuris*, debela žena iz prizemlja, odsečila se. U ulicu koju nije prepoznao u Vilmerzdorfu. *Frau Dzuris sada stanuje...* – strani, zvanični jezik pozivnice. Izvadi beležnicu i nažvrlja adresu. Fina žena, volela je kolače s makom, sin joj je radio u *Simensu* i svake nedelje dolazio na ručak. Stvari kojih se sećaš. Krenu ka džipu.

„Nema nikog kod kuće?“, reče Ron.

Džejk zastade, ali odluči da se ne upušta i odmahnu glavom. „Ovde svakako ne.“ Ali negde. „Kako pronaći nekoga? U svemu ovome?“

Ron slegnu ramenima. „Pričaš s ljudima. Pitaš susede.“ Džejk pogleda pustu ulicu. „Ili oglasne table. Ima ih na svakom ćošku. 'Tražim informacije o tome gde je' – znate, kao u Klubu usamljenih srca.“ Spazi Džejkov izraz. „Ne znam“, nastavi živahno. „Ali, nekako nađu. Ako su živi.“

Neprijatna tišina. Liz, koja je posmatrala Džejka, okrenu se Ronu. „Da li te je majka vaspitavala ili si ovakav zahvaljujući sebi samom?“

„Žao mi je“, reče Džejku. „Nisam hteo...“

„Zaboravi“, umorno reče Džejk.

„Jeste li ovo hteli da vidite? Već je kasno.“

„Da, to“, reče Džejk ulazeći u džip.

„Dobro, u Dalem“, kaza Ron.

Džejk baci poslednji pogled na ruševinu. Zašto je očekivao da će ovde biti nečega? Groblje. „Da li stvarno imamo toplu vodu? Prijalo bi mi kupanje.“

„To svi kažu“, reče Ron, ponovo vedar. „Posle. To je sve zbog prašine.“

Njihovo konačište je bila ogromna vila u Gelferštrase, prigradskoj ulici iza Štaba nemačkog ratnog vazduhoplovstva na Kronprincenalee gde je sada bila smeštena Vojna uprava. Sive aerodinamične građevine, u istom stilu kao i Geringovo ministarstvo, ukrašene orlovima što štrče s krovnog venca, spremni da polete, ovde su bile okićene američkim zastavama, koje su se vijorile s krovova, a na prilaznom putu su se videle antene parkiranih automobila. I tu je bilo oštećenja, spaljenih površina gde su ranije bile kuće, mada ni slično onome što su već videli, a i sama Gelferštrase bila je u prilično dobrom stanju, gotovo spokojna, ponegde zaklonjena senkom drveća.

Džejk nikad nije mnogo vremena provodio u Dalemu, čije su ga tihe ulice, daleko od centra, podsećale na Hempsted, ali zbog olakšanja koje je osetio ugledavši kuće koje stoje, s tradicionalnim krovovima od crepa i mesinganim zvekirima, izgledao mu je poznatije nego što je zaista bio. Većina prozora je još bila nezastakljena, ali je ulica uglavnom bila očišćena od stakla, uređena, a smrad koji ih je pratio kroz grad konačno je nestao, tela su takođe odneta u velikom spremanju.

Vila je bila trospratna gomila bleožutog maltera, ne raskošna kao zdanja milionera gore u Grunevaldu, ali imućna, verovatno

dom nekog profesora iz Instituta *Kajzer Vilhelm* koji se nalazio nekoliko ulica dalje.

„Glavnu spavaću sobu sam morao da dam kongresmenu“, reče Ron kućeupravitelj, vodeći ih uz stepenice, „Ali barem ne morate da delite sobe. Kasnije mogu da te premestim“, obratio se Liz. „On ostaje samo nekoliko dana.“

„Udri i beži, a?“, reče Liz.

„Niko ne ostaje dugo izuzev osoblja Vojne uprave. Oni su svi na drugom spratu. Još jedan sprat. Usput, večera je u sedam.“

„Gde odseda vojno osoblje?“

„Svuda. Uglavnom u kasarnama dole u staroj Telefunkenovoj fabrici. Neki u *Onkel Tom's Hütte*“, odgovori izgovarajući naziv na engleskom.

„Čiča Tomina koliba?“, reče iznenađeno Liz. „Otkada?“

„Oduvek. Njihovo ime. Valjda im se dopada knjiga.“

Džekova soba mora da je pripadala kćerki porodice u čijoj kući su boravili. Krevet za jednu osobu bio je prekriven ružičastim prekrivačem od baršuna, cvetne tapete i toaletni stočić s okruglim ogledalom i ružičastim karnerom. Čak su i zavese za zamračivanje bile postavljene ružičastom tkaninom.

„Slatko.“

„Aha“, reče Ron. „Kao što sam rekao, za nekoliko dana možemo da promenimo sobe.“

„Nema veze. Imaću devičanske misli.“

Ron se isceri. „O tome sigurno ne treba da brinete u Berlinu.“ Krenu ka vratima. „Rublje za pranje samo ostavite na stolicu. Oni će ga kasnije uzeti.“ I, uz zvuk zatvaranja vrata, ode i odnese svoju lepršavost sa sobom.

Džek je zurio u napirlitanu sobu. Ko su to *oni*? Osoblje koje donosi i odnosi, jedna od blagodeti pobjede. Šta se dogodilo s devojkom kojoj je zaplenjena ružičasta čaura? Priđe toaletnom stočiću sa staklenom gornjom površinom. Trag pudera, ali inače očišćen, sve teglice i tubice strpane u neku torbu u odlasku. Polako otvori fioke, u kojima nije bilo ništa izuzev nekoliko reklamnih fotografija glumca Viktora Štala koje su u uglovima imale rupe od čioda, verovatno je više nije privlačio. Ali, ona je makar imala sobu

iz koje je otišla. A Lena? Da li je ona spakovala bočice parfema i puder i izvukla se na vreme, da li je imala sreće ili je ostala dok se krov nije urušio?

Zapalio je cigaretu i prišao prozoru otkopčavajući košulju. Dvorište je bilo prekopano i pretvoreno u povrtnjak, ali su leje postale blatnjava zbrka, pregažene, pretpostavljao je, kad su Rusi tražili hranu. Ipak, ovde se moglo disati. Ranjeni grad, udaljen tek nekoliko kilometara, već je bledeo, sakriven drvećem i kućama predgrađa, kao što anestetik zamagli bol. Trebalo je da hvata beleške. Ali šta se moglo reći? Priča se već dogodila. Sudeći po izgledu, zgrada po zgrada, starci i mlađarija pucali su iz dovratnaka. Zašto su se branili? Čekali su Amerikance, kako je čuo. Bilo koga samo ne Ruse. *Mir će biti gori* – Geringovo poslednje upozorenje, jedino koje se pokazalo kao istinito. Dakle, poslednje ludilo. Čitave ulice u plamenu. Horde esesovaca su tumarale gradom, vešale dečake o ulične svetiljke kao dezertere. Za primer. U logorima su ubijali ljude do poslednjeg časa. Ovde su nasrnuli čak i na svoje. Nije to više rat već krvožednost.

Džek nije predao pravi članak već dva meseca, od logora. Čekao je Berlin. Sada je osećao da ga je Berlin porazio, da će ceo tekst završiti Ronovim mesečevim krajolicima i pokvarenim zubima, neodgovarajućim pokušajima skidanja kamenca. Potrošio je reči. Uzimao k srcu. Ne hiljade, samo jednu. Ona će biti tamo. Nije bilo previše nadati se tome, jednoj preživeloj osobi. Ponovo pogleda baštu. Blizu kućerka u pozadini, seda žena je kačila mokru odeću na improvizovani konopac. *Hausfrau*.

„Ali šta ćeš da radiš?“, rekao je. „Pođi sa mnom. Sve ću srediti. Izvući ću te napolje.“

„Napolje“, rekla je odbacujući to, sama reč neverovatna. Potom je odmahнула glavom. „Ne, ovo je bolje.“ Sedela je za toaletnim stočićem, još u gaćicama, ponovo savršeno našminkana, crvenih noktiju. „Biću *hausfrau*.“ Spustila je pogled. „Ne ovo, sve ove laži.“

„Nisu laži“, rekao je zagrlivši je.

Pogledala ga je u ogledalu. „Laži upućene njemu.“

Odozdo ga je sedokosa žena opazila na prozoru. Oklevala je, a onda klimnula naklonom služinčeta i podigla korpu od pruća.

Posmatrao je kako prelazi blatnjavo dvorište. Uzima k srcu. Kako je izgledao njen rat? Možda je pripadala odanima, vikala iz sveg glasa u Palati sportova, a sada prala rublje neprijatelju. Ili je možda obična *hausfrau*, srećna što je živa. Pride krevetu, baci košulju. Kakve veze, uostalom, ima? Priče gubitnika. Kod kuće su hteli raskošne konferencije. Truman se nezvanično dogovara sa Staljinom, veliki svet koji su osvojili, ne ruševine i ljudi bez budućnosti u Tirgartenu.

Skinuo je ostatak odeće i oko struka obavio peškir. Kupatilo se nalazilo na kraju hodnika i kad je otvorio vrata, dočeka ga para i iznenađena cika.

„O.“

Liz je bila u kadi, grudi jedva da su joj bile pokrivenne sapunicom, mokra kosa sklonjena s lica.

„Zar nikad ne kucaš?“

„Izvini, ja...“, rekao je, ali se nije pomerao gledajući kako je skliznula u kadu, skrivajući se, kože ružičaste poput karnera na toaletnom stočiću.

„Jesi li se nagledao?“

„Izvini“, ponovi postišeno. Meko žensko telo, bez uniforme i futrole za pištolj, koje su sad visile na klinu.

„Nema veze“, reče ona i nasmeši se, veteranka zajedničkih šatora i poljskih klozeta. „Samo ne skidaj peškir. Izlazim za minut.“

Zaroni glavu u vodu da se ispere, a onda zagladi kosu i posegnu za peškirom.

„Hoćeš li se okrenuti ili želiš i zabavni program?“

Okrenuo joj je leđa dok je izlazila iz kade. Pljuskanje vode i šuškanje tkanine, intimni zvuci.

„Pretpostavljam da ovo treba da shvatim kao kompliment“, reče ona oblačeći kućnu haljinu. „Nikad ranije nisi primetio.“

„Naravno da jesam“, reče još okrenut leđima.

„Aha.“ Čuo je klokotanje vode koja otiče. „U redu, obukla sam se.“

Bila je u svilenom ogrtaču i brisala kosu. Gledao ju je nakrivivši glavu kao mladi vojnik u Kancelariji Rajha.

„A da te posle vodim na piće?“

„Kad se obučem? Ne mogu. Zauzeta sam.“

„To je bilo brzo. Nije mladi Ron?“

Nasmešila se. „Ne bih imala snage.“ Peškirom je kao turbanom omotala kosu. „Samo posao. Moram da se vidim s jednim čovekom zbog propusnice. Ali rado neki drugi put.“ Glavom je pokazala na kadu. „Bolje pusti vodu. Ne ide tako brzo.“ Polako je skupila svoje stvari sa stolice a onda sela.

„Ostaješ?“

„Džek? Kaži mi nešto. Ono danas po podne – ko je ona?“

„Zašto misliš da je 'ona'?“

„Zato što jeste. Koja je priča? Znaš da ćeš mi na kraju ipak reći.“

„Nema priče“, odgovori i okrenu slavinu. „Vratila se mužu.“

„O“, reče ona, „ta priča. Ostavila te?“

„Ja sam otišao iz Berlina. Po zahtevu doktora Gebelsa. Nismo se slagali u stavovima.“

„Kladim se da niste. Kad je to bilo?“

„Četrdeset prve. Pretpostavljam da mi je učinio uslugu. Još neki mesec i bio bih zaglavljn.“ Mahnuo je rukom pokazujući na grad. „U svemu ovome.“

„Dakle, samo se ona zaglavila.“

Gledao ju je načas, a onda se vratio nameštanju slavine.

„Ostala je s mužem“, rekao je bezizražajno.

„Ja ne bih“, reče trudeći se da zvuči neobavezno, blago izvinjenje. „Ko je on? Pripadnik više rase?“

Nasmeši se sam sebi. „Ne previsoke. Predavao je, u stvari. Profesor.“

„Čega?“

„Liz, čemu sve ovo?“

„Samo razgovaram. Nemam često priliku da te uhvatim u nepovoljnom položaju. Muškarci pričaju jedino kad skinu pantalone.“

„Je li tako.“ Zastao je. „Matematike, kad već pitaš.“

„Matematike?“ reče tiho se nasmejavši, iskreno začuđena. „Štreber? Nije baš seksi.“

„Mora da je bilo. Udala se za njega.“

„I spavala s tobom. Matematika. Mislim, instruktor skijanja ili tako nešto, pa da razumem...“

„Istini za volju, skijao je. Tako su se upoznali.“

„Vidiš“, reče zadovoljno. „Znala sam. Gde se to desilo?“

Brzo je pogleda, razdraženo. Još jedan tekst za ženski časopis, susret na padinama, čežnjiv kao poslednja čaša šampanjca koju je popila Eva Braun.

„Ne znam, Liz. Da li je važno? Ne znam ništa o njihovom braku. Otkud bih znao? Ostala je, to je sve. Možda je mislila da će oni dobiti rat.“ Poslednje što je mislila. Zašto je to rekao? Zavrnuo je slavine, sada besan na sebe. „Kupka mi je spremna.“

„Jesi li je voleo?“

„To nije novinarsko pitanje.“

Pogleda ga i klimnu glavom, pa ustade. „I to je odgovor.“

„Ovaj peškir se skida za dve sekunde. Možeš da ostaneš...“

„Dobro, dobro, idem.“ Nasmeši se. „Volim da poneku sitnicu ostavim mašti.“ Skupila je svoje stvari, okačila opasač na rame i krenula ka vratima.

„Ne zaboravi da mi duguješ izlazak“, reče on.

Okrenula se. „Da ti usput dam jedan savet? Sledeći put kad zoveš devojkicu na piće, ne pričaj joj o drugoj. Čak i kad te pita.“ Otvorila je vrata. „Vidimo se u kampu.“